

(*Magyar Narancs*, 17.06.2009)

Интервју Јиргена Хабермаса за мађарски *Magyar Narancs*, питања саставио Кристијан Симон (Krisztian B. Simon), уз помоћ Јаноша Бороша (Janos Boros).

Тренутно се налазимо у привредној кризи, чији крај још увек не можемо видети. Шта тим поводом можемо очекивати у будуће време? И који су то проблеми до сада дошли са кризом и борбом против ње, који понајвише узнемирују?

Ја нисам економиста, али знам да ни економисти не могу одговорити на питање о некој поузданој прогнози. Једино је сигурно да рачун за распад капитализма, који је покретало тржиште финансија, не плаћају профитери, већ незапослени и нормални порески обвезници, вероватно већ вековима.

У интервјуу за „Die Zeit“ сматрате да и у Европи криза може најавити промену великих политичких струјања. Има ли знакова ове промене плиме и осеке који би могли променити параметре јавне дискусије?

У западноевропским земљама за то не видим знакова. Немачка телевизија нас сваке вечери забрињава вестима о пропасти. Међутим, све док кратки радни програми које финансира држава одлажу велике ломове на тржишту рада, расположење конзумента је запрепашћујуће добро. Банке притискају државу и шпекулишу не би ли чак и из кризе извукле добитак, док политичари, чини се, уопште не примећују да они данас делују као таоци привреде. Они затварају очи, према свему се односе као да је то природно дешавање и надају се да ће можда ускоро видети светло на крају тунела. Слепо продужење деловања у кризи је прави скандал. Мој утисак је да Европи до данас недостаје сваки осећај за то да се мора променити целокупни план.

Свака земља реагује сопственим привредно-политичким мерама. Зар данас не постоји заједничко привредно-политичко планирање?

У јесен прошле године десио се један застрашујући тренутак. Тада су велике државе уговориле лондонски сусрет на врху, и он се у априлу заиста и одиграо. По први пут за један сто равноправно је село седам водећих западних привредних нација са Русијом, Кином, Индијом, Бразилом и другим земљама од економског утицаја. Нешто ново и вредно пажње је већ и то да су се ових Г 20 уопште међусобно срели – то је јасан знак да комплексно светско друштво од данас намеће потребу за глобалним правилима, која захтева нове институције. Уместо координирања мера суверених појединачних држава, од којих се у сваком часу може одустати, потребна нам је институционализована унутрашња светска политика. Међутим, од тога смо веома далеко. Штавише, унутар Европске Уније имамо финансијску, привредну и социјалну политику као и пре код националних држава. Иако је у Лондону постигнут договор о детаљном образложењу планова, ја не видим шансу за то да отуда заиста произађе поновно регулисање глобалног финансијског тржишта. Томе би морала претходити једна ментална револуција...

Неолиберална политика сада показује веома велики недостатак легитимности. Са друге стране конзервативци све гледају са етичке стране, али занемарују плурализам култура, који ће играти важну улогу у пост-националним констелацијама.

Заклињање националним или религиозним вредностима је само фатална супротност неолибералном распојасавању сопствених интереса. Недостаје начелна оријентација политике на подједнаку пажњу за сваку личност, без обзира на културно или етничко порекло. Што је у некој земљи либералније опхођење са културним мањинама, што је мање непријатељство према оном страном, то је већа осетљивост за стране културе и ван сопствених граница. Мађари, Чеси, балтички народи и Пољаци у данашњој кризи с правом очекују солидарност других Европљана. Стога сви ми морамо превладати социјал-дарвинистички појам политике – представу о егзистенцијалном самопотврђивању ривалистичких држава и култура. Национализам је лоше завештање 19. века, које блокира машту народа и кочи обликотворне моћи политичара. Само у нашим главама политика се још увек креће у кругу страха и агресије, као да је она игра с нултом сумом. Заправо би се једном интересима вођеном, али правилима уређеном кооперацијом могле задовољити све њихове потребе.

Једна друга криза која траје већ дуго времена је еколошка криза. Како би се могло

дискутовати о еколошким нормама у јавном простору? Према Робину Екерслију (Robin Eekersley) критичка теорија није у положају да заштити целу природу, пошто се она бави само људским размишљањима, и не допушта место за не-људске вредности, те стога оне врсте које за човека нису употребљиве не могу добити легитимну заштиту. Како би се унутар јавног дискурса и њихове вредности могле заштити и њихови „ставови” представити?

Маркс је ипак био један од првих који је упутио на ово слепо место политичке економије. Природа није никакво јавно добро које бесплатно стоји на располагању. Од Шелинга до Блоха романтичарска идеја природе – природе, која једног дана отвара очи – игра улогу заступника еманципације друштва, које није могуће без васкрснућа природе. Стога је за Адорна појам супротан инструменталном уму „продирање мисли у природу”. Овај мотив одбране језгра природе које није на располагању одређује и моје сопствено разрачунавање са полетним гентехнолошким представама либералне еугенике. Све док се ради о томе да се капиталистичка експлоатација природе обуздава средствима позитивног права, измучена природа ће свакако бити упућена на гласове адвоката. А ови не падају с неба, већ настају историјски из односа социјалних кретања. Еколошки покрет је једва четири деценије стар.

Према Ернсту Гелнеру (Ernst Gellner) цивилно друштво би било противтежа држави и тржишту. Оно спречава државу да преузме владалачку улогу као чувар мира и поретка између конкурентских друштвених интереса, оно стога може ометати државу у доминацији над целокупним друштвом. Поред тога оно такође спречава атомизацију друштва путем тржишних сила и доминације изолованих појединачних интереса.

Око једног се слажем са Гелнером у овој анализи, али уз ограду да строго раздвојимо Civil Society од привредног система. У супротном се хватамо на удицу неолибералистичке идеологије, према којој је за грађанско друштво предвиђена скоро каритативна, али заправо никаква демократска улога. Према неолибералистичким представама ране социјалне неједнакости које капитализам наноси друштву требало би зацелити не политички, уређивањем социјалне државе, већ великодушношћу приватних поседника. Куда то води можемо данас посматрати у САД, где се банке повлаче из свих могућих меценских ангажмана – не само од помоћи старачким домовима и обдаништима, већ и од спонзорстава музеја, плесних ансамбла, концерата, високих школа итд. Припремање јавних добара не може се учинити зависним од друштвене савести успешних предузетника.

Али, можемо ли очекивати да ће поред заједничког тржишта, правних и политичких институција постојати и европско грађанско друштво?

Заједно са заједничким европским тржиштем у Бриселу су се изградиле и интересне групе и лобији који сежу преко државних граница. Међутим, једно европско грађанско друштво у демократском смислу могло би се најпре изградити на путу који је прокрчила европска јавност.

Један од главних изазова европске јавности било је питање језика. Како да се људи споразумеју ако нема једног језика коме дају предност, када желе да очувају плурализам култура и језика?

Ретко ко говори мађарски осим самих Мађара – разумем Вашу забринутост, али она није основана. Јер, европска јавност неће настати ни из чега другог до из националних јавности, које ће отворити своје мембране једна за другу. Не требају нам други медији и заједнички језик. Исти медији, међутим, морају европске теме, о којима се спорите овде у Мађарској, повезати са расправама које се истовремено о истим темама воде у другим европским земљама. Тек тада европски грађани могу учити једни од других и преко националних граница. Тек тада ће научити да разумеју перспективе других и да своју сопствену перспективу на одговарајући начин прошире. Све док не постоји ни европска јавност нити европски партијски систем, фракције стразбуршког парламента – који је у међувремену добио мноштво надлежности – висиће у ваздуху, а избори за Европски парламент ће бити без икаквог утицаја.

У последњих 20 година број националних држава у Европи веома је нарастао, чини се као да је религиозно или етничко порекло све више важно наспрам припадности Европи и разумевању глобалне ситуације.

Ви сад чачкате рану. ЕУ оних 15 чланица од састанка на врху у Ници нису на време довршили припремање институционалног оквира за проширење на исток. Чак и ако пође за руком да се Лисабонским уговором надокнади оно што је пропуштено, ова закаснела институционална реформа, европско уједињење више неће моћи да буде бити пројект политичких елита. Нарасло мноштво интереса не може се савладати ни само побољшаним методама ако европски пројект на крају не пусти корење у свести народа. За то је потребно двоје: морамо учити из искуства да наше релативно мале европске земље у једној капиталистичкој светској привреди и једном мултикултуралном светском

Пише: Јирген Хабермас
петак, 07 август 2009 16:27

друштву постају играчка анонимних динамика тржишта и моћи све док не погледамо ван наших национално-државних хоризоната и не почнемо деловати заједно као Европљани. Били смо беспомоћни спрам лудила америчке инвазије на Ирак зато што Европа у спољној политици није говорила једногласно. А сада преживљавамо искуство привредне беспомоћности спрам последица неолибералистичких пројеката са којима се Европљани нису благовремено разрачунали. То искуство беспомоћности је једно. Друго је рационална интерпретација тог искуства. То је задатак демократских странака које заслужују ово име. Уместо да популистички подупиру мрачна расположења, странке морају мислити дугорочно и морају имати храбрости да јавно мњење поузданим информацијама и убедљивим аргументима придобију за разумне нормативне циљеве. Ко у тешким ситуацијама нуди само уске етнонационалистичке предрасуде, суочава се са проблемом 21. века афектима 19. века. То може ићи само наопако.

Ви предлагете да из нејединствености чланова настане јединство две брзине. На тај начин земље у којима је прихваћен референдум би се саставиле у једној ужој кооперацији у областима спољашње и политике безбедности, као и привредне и социјалне политике. Али зар то не би значило да би се ЕУ све више делила након сваке важне одлуке, и да би се чак на крају могла распасти?

Ту опасност ја не видим. Када један део напредује и има успеха, други делови га прате. Референдум о будућности Уније који ће се одржао у читавој Европи је једини пут да се разреши конфликт који они владе не могу решити између себе, будући да се представе Енглеза и Скандинаваца са једне и Европљана са континента са друге стране исувише разилазе. Једни желе да се настави проширење Европе и да извуку користи из заједничког тржишта, а да не ограниче суверенитет националне државе, док други желе Европу способну да политички делује, јер увиђају да националне државе сопственим снагама више не могу да одрже мноштво европских животних форми, већ морају повезати своје интересе. У сваком случају у овом тренутку не видим никога ко би могао да разреши овај конфликт. Француско-немачка локомотива је непомична, Саркози и Меркелова нису Европи дали више од празних речи.